

Naslovnica: *Močvirski meček*
(*Gladiolus palustris*).
Foto: Andrej Seliskar.

Proteus

Izbaja od leta 1933

Mesečnik za poljudno naravoslovje

Izdajatelj in založnik:

Priradoslovno društvo Slovenije

Odgovorni urednik:

prof. dr. Radovan Komel

Glavni urednik: dr. Tomaž Sajovic

Uredniški odbor:

Polona Sušnik

prof. dr. Milan Brumen

dr. Igor Dakskobler

asist. dr. Andrej Godec

akad. prof. dr. Matija Gogala

dr. Matevž Novak

prof. dr. Gorazd Planinšič

prof. dr. Mihael Jožef Toman

prof. dr. Zvonka Zupanič Slavec

dr. Petra Drašković Pelc

<http://www.proteus.si>

priradoslovno.drustvo@gmail.com

© Priradoslovno društvo Slovenije, 2020.

Vse pravice pridržane.

Razmnoževanje ali reproduciranje celote ali posameznih delov brez pisnega dovoljenja izdajatelja ni dovoljeno.

Lektor: dr. Tomaž Sajovic

Oblikovanje: Eda Pavletič

Angleški prevod: Andreja Šalomon Verbič

Priprava slikovnega gradiva: Marjan Richter

Tisk: Trajanus d.o.o.

Svet revije Proteus:

prof. dr. Nina Gunde - Cimerman

prof. dr. Lučka Kajfež - Bogataj

prof. dr. Tamara Lah - Turnšek

prof. dr. Tomaž Pisanski

doc. dr. Peter Skoberne

prof. dr. Kazimir Tarman

Proteus izdaja Priradoslovno društvo Slovenije. Na leto izide 10 števil, letnik ima 480 strani. Naklada: 1.600 izvodov.

Naslov izdajatelja in uredništva: Priradoslovno društvo Slovenije, Poljanska 6, 1000 Ljubljana, telefon: (01) 252 19 14.

Cena posamezne številke v prosti prodaji je 5,50 EUR, za naročnike 4,32 EUR, za upokojence 3,55 EUR, za dijake in študente 3,36 EUR.

Celoletna naročnina je 43,20 EUR, za upokojence 35,50 EUR, za študente 33,60 EUR. 5 % DDV in poštnina sta vključena v ceno.

Poslovni račun: SI56 6100 0001 3352 882, davčna številka: SI 18379222. Proteus sofinancira: Agencija RS za raziskovalno dejavnost.

Vsi objavljeni prispevki so recenzirani.

Proteus (tiskana izdaja) ISSN 0033-1805

Proteus (spletna izdaja) ISSN 2630-4147

Uvodnik

Novi univerzitetni študijski program (1)

Da bi lažje razumeli prejšnji in tokratni uvodnik (in še kakšnega), predvsem pa čas, ki ga živimo, je dobro vedeti, kaj je kapitalistični način proizvodnje – od njega je namreč odvisno vse naše življenje. Na kratko povedano, kapitalistični način proizvodnje temelji na zasebni lastnini. Kapitalist je lastnik proizvodnih sredstev in vsega dela (z rezultati vred), ki ga opravi delavka ali delavec. Lastnik delavki ali delavcu ne plačuje opravljenega dela (novo ustvarjene vrednosti), ampak le njeno oziroma njegovo »delovno silo«. Razliko med opravljenim delom (novo ustvarjeno vrednostjo) in vrednostjo delovne sile si kapitalist prilasti kot dobiček oziroma presežno vrednost. V dobičku oziroma presežni vrednosti se »skriva« izkoriščanje, ki je sistemsko: brez njega ni kapitala in ne kapitalizma. Ljudje so to žal že zdavnaj ponotranjili.

Zdaj se lahko vrnemo k širši publiki bolj ali manj nepoznanemu odlomku iz *Nemške ideologije*, ki sta jo napisala Karl Marx in Friedrich Engels in sem ga citiral v prejšnjem uvodniku: »In končno nam delitev dela takoj daje prvi primer, da, dokler so

ljudje v samorasli družbi [samorasla družba pomeni družbo, ki jo ljudje sprejemajo kot nekaj samo-umevnega; opomba je moja], dokler torej eksistira razkol med posebnim in skupnim interesom, dokler torej (delo) dejavnost ni razdeljena prostovoljno, temveč samoraslo [o delitvi dela se ljudje ne sprašujejo, jo brez premisleka sprejemajo; opomba je moja], postaja človekovo lastno dejanje njemu tuja, zoperstavljen moč, ki ga podjarmlja, namesto da bi jo on obvladoval. Brž ko namreč delo začenja biti razdeljeno, ima vsakdo določeni izključni krog dejavnosti, ki mu je vsiljena, iz katere ven ne more; je lovec, ribič ali pastir – ali kritični kritik – in mora to ostati, če noče izgubiti sredstev za življenje – medtem ko v komunistični družbi, kjer ni, da bi vsakdo imel izključni krog dejavnosti, marveč se lahko izobrazi v vsaki poljubni panogi, uravnava družba občo produkcijo in mi ravno s tem omogoča, da danes delam to, jutri ono, da zjutraj lovim, popoldne ribarim, zvečer redim živino – in po jedi kritiziram –, kot mi pač prija, ne da bi kdaj postal lovec, ribič, pastir – ali kritik.«

Da bi človek svoje sposobnosti v komunistični

družbi lahko uresničeval, ne da bi »imel poklic«, je treba brati kot kritiko kapitalistične »zahteve«, da mora vsak človek »imeti poklic«: z mrežo poklicev kapitalizem namreč vzdržuje izkoriščanje. Toda za marsikoga težko razumljivo misel: »[V] komunistični družbi [...] danes delam to, jutri ono, [...] zjutraj lovim, popoldne ribarim, zvečer redim živino – in po jedi kritiziram –, kot mi pač prija, ne da bi kdaj postal lovec, ribič, pastir – ali kritik,« je treba jemati skrajno resno. V tem uvodniku skušam slediti tej misli.

Naj začnem z besedami Vike Potočnik, diplomirane specialne pedagoginje, nekdanje poslanke in županje Ljubljane ter zdajšnje direktorice *Pionirskega doma*, iz intervjuja, ki je izšel v *Dnevnikovem Objektivu* 26. junija letos: »Otroci lahko tudi *prehajajo med dejavnostmi*. Pestrost, ki jo ponujamo [v *Pionirskem domu*], je izjemno bogastvo in popotnica za mlade. Ustvarjalnost je temelj razvoja vsakega človeka. Če jo prepovemo ali zapremo v okvirje, je lahko rezultat zelo slab.« Ali v igrivem (*s*)*prehajanju otrok med različnimi dejavnostmi* ne odmeva Marxova in Engelsova vizija o človekovem *svobodnem razvijanju svojih sposobnosti v komunistični družbi*: »[...] zjutraj lovim, popoldne ribarim, zvečer redim živino – in po jedi kritiziram –, kot mi pač prija? Če se človekove sposobnosti hočejo v polnosti razmahniti, morajo »pobegniti« iz svojih institucionalnih, z zakoni in pravili zgrajenih družbenih »kletk« - *poklicev*: »[...] zjutraj lovim, popoldne ribarim [...], ne da bi kdaj postal lovec, ribič [...]«. Marx in Engels sta pri tem uporabila domiselno slovnično igro: človekovo radostno uresničevanje svojih sposobnosti sta opisala z nedovršnimi glagoli - *lovim, ribarim*, poklice pa z »negibnimi«, »zamrznjenimi«, »postvarelimi« samostalniki - *lovec, ribič*.

V kapitalizmu pa človek s svojimi sposobnostmi lahko živi le v institucionalni »kletki« poklica, ki mu je vsiljena in iz katere, kot piše Marx, ne more uiti, če noče izgubiti sredstev za življenje. V takih razmerah so človekove sposobnosti po francoskem filozofu Althusserju »ponižane« zgolj na *spretnosti*. Pri tem ima glavno vlogo izobraževalni sistem, ki ga je Althusser zgoščeno opisal takole: »Prav priučevanje *spretnosti*, ovitih v množično vtepanje ideologije vladajočega razreda, v veliki meri obnavlja proizvodne odnose izkoriščancev do izkoriščevalcev in izkoriščevalcev do izkoriščancev.« Univerze so vrh izobraževalne piramide, kljub temu pa se ji v zadnjih dobrih dvajsetih letih ne godi nič bolje. Bolonjski sistem študija na univerzah je tudi deklarativno popolnoma podrejen trgu dela: študijski

programi »učijo« samo še za množico »kompetenc«, ki jih birokratsko navajajo kar v svojih obrazcih ... Prav na tem mestu, kjer omenjamo bolonjsko reformo, ki je usodno prizadela poslanstvo univerz, se moramo lotiti branja *Univerzitetnega študijskega programa*, besedila, ki ga je v svojih *Spisih iz humanistike* leta 2009 objavil Rastko Močnik. Besedilo je nastalo v času, ko je univerzo »doletela« bolonjska reforma. Besede Močnika so pomenljive in pripovedujejo »veliko« tudi o vdanosti univerzitetni skupnosti v usodo: »Ko se je Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani pripravljala na bolonjsko reformo, sem predlagal, da bi njen oddelek za sociologijo pripravil znanstveni posvet, kako se lotiti tega vsiljenega državnega posega v delo na univerzi. V skrbi za prihodnost univerze, a z zaupanjem, da bomo s kolegicami in kolegi, študentkami in študenti vendarle našli rešitve, sem začel pisati prispevek za posvet [...]. A oddelek za sociologijo je zavrnil zamisel o znanstvenem posvetovanju. Besedilo tudi pozneje na univerzi ni našlo bralk in bralcev – kakor njegov pisec tam ni našel sogovorcev ne sogovork: spis je tukaj [v *Spisih iz humanistike*, opomba je moja] prvič objavljen.«

Močnikovo besedilo je radikalna kritika univerze v času bolonjske reforme. Ni pa samo kritika, saj ponuja v razpravo tudi popolnoma nov univerzitetni študijski program. Kako osupljivo nov je, kaže zaključek besedila: »Univerzitetni študijski program mora biti potemtakem program teoretske prakse. Uveljavlja staro humanistično umevanje, po katerem je »studij« hkrati raziskovanje in učenje. Univerza bi tako za vsako študijsko leto razpisala nekaj študijskih programov, ki bi bili hkrati raziskovalni projekti. Na naših stopnjah študija pa izhodišče ne bi bila ustanova, temveč študijske skupine: programe-projekte bi skupaj sestavili učitelji, učiteljice in študenti, študentke. Če nadaljujemo z utopično fantazijo, bi take dve- ali triletno programe najprej potrdilo verifikacijsko telo – potem pa bi to telo skupaj s študijsko ekipo poiskalo univerzitetno ustanovo, ki bi ponudila najboljše pogoje za uresničitev projekta-programa. Naposled ustanova ne bi več izdajala diplom in naslovov, temveč le potrdilo o sodelovanju v študijski skupini. Študijske skupine pa s svojim delom poskrbele, da bi tako potrdilo tudi kaj veljalo.« Marsikaj v navedu je treba pjasniti, predvsem pa je pomembna Močnikova argumentacija za tak učni program. Z njo se bomo, zaradi bralk in bralcev pa tudi morali ukvarjati v sledeči številki.

Tomaž Sajovic